

GENEL TÜRK TARİHİ

ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt/Volume 6, Sayı/Issue 12, Temmuz/July 2024, ss. 767-784.

Geliş Tarihi–Received Date: 23.12.2023 Kabul Tarihi–Accepted Date: 23.05.2024

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

İZMİR’DE YAŞAYAN KARAÇAY TÜRKLERİNİN MÜZİK KÜLTÜRÜ*

10.53718/gttad.1409020

RESUL BAĞI** SEDAT BOZAN***

ÖZ

Toplumları müzikal olarak birbirinden farklı kılan temel özellik geliştirdikleri müzik tarzlarıdır. Kültür kavramının doğası gereği Karaçay müzik kültürü, yakın çevresinde bulunan tüm müzik kültürleriyle bağlantı ve benzerliklere sahiptir. Ancak aynı coğrafyada yaşayan diğer toplumların müziğinden farklı olarak Karaçay müziği bu kültürel benzerliklerin yanı sıra özgünlüğünü de koruyabilmektedir.

Müzikoloji, sosyoloji, antropoloji ve tarih alanlarını kapsayan disiplinlerarası bir bilimsel perspektifle yapılan bu çalışma Karaçay Türklerinin yaşadığı illerden biri olan İzmir’de yapılmıştır. Çalışmada İzmir’de yaşayan Karaçay Türklerinin göçleri, kültürleri, müzik ve dansları literatüre, gözlem ve görüşmelere dayalı olarak incelenmiştir. Araştırma sonucunda İzmir’de yaşayan Karaçay Türklerinin kültürlerini, geleneklerini, müzik ve danslarını gelecek kuşaklara aktarmaya çalıştıkları belirlenmiş ve bunun için yeni yerleşilen coğrafyalarda çeşitli sivil toplum örgütleri kurarak geleneksel birikimlerini yaşatmaya ve taşımaya çalıştıkları gözlemlenmiştir. Bu bağlamda dernekler aracılığıyla etkinlikler düzenledikleri tespit edilmiştir. Bununla birlikte Karaçay Türklerinin türküleri¹ ve danslarının düzenlenen bu etkinliklerde icra edildiği tespit edilmiştir.

Karaçay-Malkar Türklerinin göçleri, olumlu ve olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Karaçay toplumu göçler nedeniyle parçalanmış, aile bireylerinin bir kısmı Kafkasya’da kalırken diğerleri Anadolu’ya göç etmiştir. Yapılan göçler, onların sosyokültürel yapılarını bazı yönlerden etkilemiştir. Göçler sonucunda Kafkaslardaki Karaçay-Malkar nüfusu büyük oranda azalmıştır. Karaçaylılar, Kafkasya’nın dağlık iklimine alışık olması nedeniyle Anadolu’daki sıcak ve nemli yerleşim merkezlerinde tifo ve sıtma gibi salgın hastalıklara yakalanmış, bu nedenle de nüfus oranları önemli derecede azalmıştır. Nüfus sayılarının yeniden artması uzun zaman almıştır.

Karaçay Türklerinin Anadolu’ya göç etmesiyle birlikte, Türk kültürüne yeni bir katkı sağlanmış ve Anadolu’nun kültürel yapısı zenginleşmiştir. Karaçay Türklerinin gelenekleri ve sanatları Anadolu toplumuna dâhil olmuş ve çeşitli kültürel etkileşimler gerçekleşmiştir. Karaçay Türklerinin Anadolu’ya göçü, Anadolu’nun demografik yapısında da değişikliklere yol açmıştır.

1943 yılında Kafkasya’da Elbruz Dağı’nın eteklerindeki Karaçay-Malkar bölgelerinden Anadolu’ya göç eden Karaçaylılar beraberlerinde getirdikleri kültürlerini son yıllara kadar koruyabilmişlerdir. Karaçay Türkleri kendi kültürlerini yaşatmak için yerleştikleri bölgede kendi geleneklerini sürdürmeye çalışmışlardır. Ancak teknolojik gelişmeler, artan iletişim olanakları, televizyon ve internetin yaygınlaşması nedeniyle Karaçay geleneklerinin bazı değişikliklere uğradığı gözlemlenmiştir. Karaçay halkı zamanla Kafkasya’dan ödünç getirdiği müzik kültürü, halk oyunları ve enstrümanlarını yavaş yavaş unutmaya başlamıştır. Aynı zamanda Karaçay Türkleri kendine özgü danslarını ve müzik kültürlerini/kültürel kimliklerini Anadolu toplumuna az da olsa aktarmıştır. Karaçay Türkleri müziği dini faaliyetlerde ve günlük hayatın diğer aşamalarında kullanırlar. Karaçay Türkleri müzik açısından zengin bir geleneksel çalgı repertuarına sahiptir. Müzik çalarken sadece insan sesini değil aynı zamanda çeşitli enstrümanların seslerini de kullanırlar. Rusya menşeli akordeon yaygın olarak kullanılsa da

* Sedat Bozan tarafından Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde tamamlanan “İzmir’de Yaşayan Karaçay Türklerinin Müzik Kültürü” başlıklı Yüksek Lisans tezinden türetilmiştir.

** Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Türk Musikisi Devlet Konservatuarı, Türk Müziği Bölümü, Niğde/TÜRKİYE, E-Posta: resulbagii@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9325-2455.

*** Öğretmen, MEB, İzmir/TÜRKİYE, E-Posta: sdtbn35@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4755-6028.

¹ Karaçay-Malkar topluluğu Türk etnik kökenli bir topluluk olduğu için söyledikleri ezgiler “türkü” olarak nitelendirilmiştir. Bkz. İslam Ansiklopedisi 41. Cilt Türkü maddesi.

geçmişte ve günümüzde kendine has çalgıları da bulunmaktadır. Bu çalgılara genellikle “kobuz” denir. Karaçay Türklerinde eskiden beri kullanılan esas müzik aletlerinin ise nefesli bir çalgı olan “sıbzıgı” ve telli bir çalgı olan “kıl kobuz” olduğu çeşitli kaynaklarda ifade edilmiştir.

Öte yandan müzikal eserlerinde ve halk danslarında kullanılan ritmik ve makamsal özelliklere yer verilmiş, ayrıca bu unsurların eserlerin temalarıyla uyum içinde oldukları ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Karaçay Türkleri, Müzik Kültürü, Müzikoloji, Etnomüzikoloji.

MUSIC CULTURE OF KARACHAY TURKS LIVING IN IZMIR

ABSTRACT

The main feature that makes societies musically different from each other is the musical styles they have developed. Due to the nature of the concept of culture, Karachay musical culture has connections and similarities with all musical cultures in its immediate surroundings. However, unlike the music of other societies living in the same geography, Karachay music can preserve its originality as well as these cultural similarities.

This study, which was conducted with an interdisciplinary scientific perspective covering the fields of musicology, sociology, anthropology and history, was conducted in Izmir, one of the provinces where Karachay Turks live. In the study, the migrations, cultures, music and dances of the Karachay Turks living in Izmir were examined based on literature, observations and interviews. As a result of the research, it was determined that the Karachay Turks living in Izmir tried to transfer their culture, traditions, music and dances to the next generations, and for this purpose, it was observed that they tried to keep their traditional knowledge alive and carry it by establishing various non-governmental organizations in the newly settled geographies. In this context, it has been determined that they organize events through associations. In addition, it has been determined that the folk songs and dances of the Karachay Turks were performed in these events.

Migrations have had positive and negative consequences for the Karachay-Balkar Turks. Karachay society was fragmented due to migrations, some of the family members stayed in the Caucasus, while others migrated to Anatolia. The migrations of Karachay-Balkar Turks affected their sociocultural structures in some aspects. As a result of migrations, the Karachay-Balkar population in the Caucasus decreased greatly. Because the Karachay people were accustomed to the mountainous climate of the Caucasus, they caught epidemic diseases such as typhoid and malaria in the hot and humid settlements in Anatolia, and therefore their population rates decreased significantly. It took a long time for population numbers to increase again.

With the migration of Karachay Turks to Anatolia, a new contribution was made to Turkish culture and the cultural structure of Anatolia was enriched. The traditions and arts of the Karachay Turks were integrated into the Anatolian society and various cultural interactions took place. The migration of Karachay Turks to Anatolia also led to changes in the demographic structure of Anatolia.

The Karachay people, who migrated to Anatolia from the Karachay-Balkar regions at the foot of Mount Elbrus in the Caucasus in 1943, were able to preserve the culture they brought with them until recent years. Karachay Turks tried to maintain their own traditions in the region where they settled in order to keep their culture alive. However, it has been observed that Karachay traditions have undergone some changes due to technological developments, increasing communication opportunities, and the spread of television and the internet. Over time, the Karachay people gradually began to forget the musical culture, folk dances and instruments they borrowed from the Caucasus. At the same time, Karachay Turks began to transfer their unique dances and musical culture/cultural identity to the Anatolian society, at least to a small extent. Karachay Turks use music in religious activities and other stages of daily life. Karachay Turks have a rich repertoire of traditional instruments in terms of music. When playing music, they use not only the human voice but also the sounds of various instruments. Although the accordion originating from Russia is widely used, it also has its own instruments in the past and today. These instruments are often called “kobuz”. It has been stated in various sources that the main musical instruments used by the Karachay Turks for a long time were “sıbzıgı”, a wind instrument, and “kıl kobuz”, a stringed instrument.

On the other hand, the rhythmic and modal features used in musical works and folk dances are included, and it is revealed that these elements are in harmony with the themes of the works. Keywords: Karachay Turks, Music Culture, Musicology, Ethnomusicology.

GİRİŞ

Bir toplumun müziği zamanla değişme eğilimindedir, bu durum göç ve kültürel değişimle ilişkili geleneksel biçimlerinden kaynaklanmaktadır. Göç kavramı insanlık tarihi kadar eskidir. Varoluştan bu yana insanlar, geçici ya da kalıcı, bireysel ya da gruplar halinde farklı nedenlerle hareket etmektedirler. Göç eden grupların, geçiş yolları

üzerinde bulunan toplumlardan ve göç ettikleri yerlerin kültürel, sosyal, siyasi ve dini inanışları gibi özelliklerinden etkilenirler.

Etkileri günümüze kadar uzanan Kafkasya'dan Anadolu'ya yapılan zorunlu göçler yakın tarihin önemli olayları arasında yer almaktadır. Kafkasya'dan Anadolu'ya göç eden kavimlerden biri Karaçay-Malkar Türkleridir. Karaçay Türkleri Rus baskısıyla Anadolu'ya göç etmiş ve Anadolu'nun farklı illerine yerleşmişlerdir.²

Karaçay Türklerinin gelenekleri, dilleri, dinleri, inanışları, kültürleri, sosyal ve ekonomik hayatları, edebi hayatları, göçleri ve siyasi hayatlarına yönelik birçok araştırma yapılmıştır.³ Kendilerine has özelliklerini günümüzde de yaşatan Karaçay Türklerinin türküleri ve danslarının da incelenmesi gerektiği düşünülmektedir. Zira kültür ve kimliğin inşasında müzik son derece etkilidir. Bu doğrultuda çalışmada Karaçay türküleri ve danslarının genel özellikleri olan usul, ritim ve nazari yönden incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda çalışmada öncelikle kültür ve kimlik kavramları açıklanmış, ardından Karaçay Türklerinin kökenine, yaşadıkları bölgelere, Anadolu'ya göçlerine ve bu göçlerin nedenlerine, sosyo-kültürel özelliklerine yer verilmiştir.

Karaçay müziği Türkiye'de bazı coğrafi bölgelerde yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle inceleme İzmir ili sınırlıdır. Bu çalışmada literatür taraması, alan araştırması ve tarama yöntemleri kullanılmıştır. Görüşmeler, İzmir'de yaşayan Karaçay Türkleriyle gerçekleştirilmiştir.

1. Araştırmanın Kavramsal Temelleri

Kültür kelimesi Fransızca'da toprağı ekip biçme, tarım anlamına gelen culture kelimesinden türemiştir. Kültürün farklı tanımları yapılmıştır. Sapir kültürü, *varlığımızın yapısını belirleyen sosyal süreçler aracılığıyla öğrendiğimiz maddi ve manevi unsurların, uygulamaların ve inançların birliği* olarak tanımlar. Sorokin'e göre kültür, *anlam, değer ve kurallar, bunların etkileşimleri ve ilişkileri, sosyokültürel dünyada açık eylem ve araçlarla açığa çıkarılan ve nesneleştirilen sentetik ve sentetik olmayan gruplardır.*⁴ Kültür kavramını Hars olarak adlandıran Ziya Gökalp'e göreyse kültür *Bir kavmin vicdanında yaşayan kıymet hükümlerinin hepsidir.*⁵

"Kimlik" kavramı, günümüzde sosyal bilimler, kültür ve siyasette üzerine çok tartışılan ve yazılan kavramlardan biridir. Çağımızda "kimlik", sosyoloji, sosyal psikoloji, felsefe, edebiyat, siyaset bilimi ve antropoloji gibi birçok disiplini kendi perspektifinden içine alan temel bir kavram haline gelmiştir.⁶ Bu kadar çok disiplinin aynı kavrama kendi bakış açılarıyla yaklaşma çabası da ilgili literatürün hızla gelişmesine katkı sağlamıştır. Bununla birlikte, bu kavramın çok boyutlu doğası, kimlik alanındaki araştırmaları da karmaşıklştırmaktadır. Bu nedenle analizde kimlik sorununun hangi boyutunun ele alınacağına karar vermek ve bu durumda sınırlandırmaya çalışmak önemlidir. Bu bağlamda kimlik kavramına yönelik birçok tanım yapılabilmektedir. Kimlik konusunda en fazla ve derinlikli çalışma yapan araştırmacılardan biri olan Nuri Bilgin'e göre kimlik *bir kişi veya grubun kendisini tanımlaması ve kendini diğer kişi veya gruplar arasında konumlaması* şeklinde tanımlanmıştır.⁷ Bilgin'in de ifade ettiği gibi kimlik, bireyin içerisinde olduğu toplumsal grubu ya da bireysel açıdan kendisini tanımlaması için vazgeçilmez olan bir olgudur. Bu sebeple kişinin dayanışma içinde olması, topluma katılması, kendini bulması ve neye ait olduğunu sorgulaması, varoluş nedenini anlamayı sağlayan doğal bir gereksinimin neticesinde ortaya çıkmaktadır. Hem toplumsal hem de bireysel faktörler kimliğin oluşmasında büyük önem arz etmektedir. Bireylerin birer kimliği olduğu gibi toplumların da kimlikleri vardır. Toplum içerisinde ortak bir kültüre sahip olan bireylerin, toplumla bütünleşmesini sağlayan olgulardan biri kültürel yapıdır. Toplumda nesiller boyu aktarılan örf ve adetler, gelenek ve görenekler, dil, din, edebiyat, müzik, dans, sanatsal faaliyetler ve ahlak anlayışı gibi birçok olgu kültürel kimliğin oluşmasında önemli bir paya sahiptir.⁸

İzmir'de yaşayan Karaçay topluluklarında akrabalık, coğrafi yakınlık, paylaşılan gelenekler ve inançlar bulunmaktadır. Bunlar doğada sosyalleşmenin en temel unsurlarıdır. İnsanlar bunları din, ideoloji, ulus, insan doğası gibi daha karmaşık ve soyut temellere dayandırırılar. Sanatın ortaya çıkışı insanların manevi ihtiyaçlarını karşılamaktır. Müzik, sanatın önemli kollarından ve toplumsal kültürü yansıtan en önemli kültürel öğelerden biridir. Müzik, insanların duygu, düşünce ve sevinçlerini aktarmanın en önemli iletişim araçlarından ve en etkili yollarından biridir. Müzikal kimlik hususuna ilişkin pek çok farklı bakış açısı vardır. Müzikal kimlik kavramı

² İsmail Türkoğlu, "Karaçay-Balkarlar", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001, s. 380; Ömer Karataş, "Karaçay Türklerinin Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 29, S. 2, 2014, s. 529.

³ Bazı araştırmalar için bkz. Adilhan Appa, "Karaçay-Balkar Türkçesi Alfabeti ve Ses Bilgisi" *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2002, 13, s. 144; Adilhan Adiloğlu, "Karaçay-Malkar Türklerinin Etnik Oluşumunda Bulgar ve Sabir Hunlarının Rolü", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 24, 2016; Gökçe Bilgin Aksoy, "Sovyet Egemenliğinden Önceki Karaçay-Malkar Edebiyatı", *Tehlikedeki Diller Dergisi*, C. 11, s. 18, 2021, s. 225; Janos Sipos ve Ufuk Tavkul, *Karaçay-Malkar Halk Şarkıları: Macar Halk Müziğinin İzinde Kafkasya'ya Bir Seyahat*, Bengü Yayınları, Ankara 2018.

⁴ Bozkurt Güvenç, *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984, s. 101.

⁵ Ziya Gökalp, "Milli Terbiye I", *Makaleler V*, haz. Rıza Kardeş, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1981, s.29.

⁶ Assiye Aka, "Kimliğe Teorik Yaklaşımlar", *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 34, S. 1, 2010, s. 17.

⁷ Nuri Bilgin, *Kimlik İnşası*, Aşına Kitaplar Yay. İzmir 2007, s.11.

⁸ Stefan Seidel & Kenneth Hudson, *Müzik Eğitimi ve Kültürel Kimlik: Uluslararası İki Çalışma Raporu*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müze Eğitimi Anabilim Dalı Yayınları, Ankara 1999, s. 59.

müzik bilimine yönelik olarak özellikle müzik eserlerindeki ana dinamiklerin tespit ve tasnif edilmesi yönünde ele alındığında, herhangi bir müzik eserinin şekil, aidiyetlik, tür, form gibi özelliklerini ve sınırlarını belirlemede kullanılan müzikal faktörlerin tümü olarak düşünülebilmektedir.⁹ Cinsiyet ve ırksal veya etnik kimlik gibi kategoriler özellikle önemlidir çünkü müzikal kimlikler kolektif olarak işlev görür. Müzikal kimlik arayışında, biyografik ve kolektif dönüşler, müzikal kimliğin hareketli, süreç içinde bir benlik deneyimi olarak görülmesini gerektirir. Müzikte sosyal gruplar bireysel inançları ifade etmezler, ancak etik normların ve sosyolojik ideolojilerin işlevinde bireysellik ve grup ilişkileri pekiştirilir.

Müzikal kimlik, yeryüzünde var olan müzik eserlerinin tasnif edilmesini sağladığı için müzik alanında oldukça önemli bir husustur. Bazı çalışmalarda müzikal kimlik kavramı müzik eserlerinin hem bireysel hem de toplumsal beğeniler olarak zaman içerisinde hafızalarda yer etmesi şeklinde değerlendirilmiştir. Paşaoğlu'da müzikal kimliğin kültürel anlamda aidiyeti ile ilgili olarak şunları: “*Bireysel müzikal kimlik olgusu, ikincil ve birincil pek çok faktörün etkisi altında toplumu oluşturan bireylerin benimsediği, bireyin ait olduğu kültür ve o kültürün müzik için sahip olduğu imaj yoğunluğu ile şekillenmektedir. Zaman ve mekân gibi unsurlar tarihin akışı içerisinde çeşitli şekillerde yeniden şekillenmiştir*” belirtmiştir.¹⁰ Müzikal kimlik, halkın içinde gelişerek ait olduğu toplulukların sosyo-kültürel yapılarını bünyelerinde yaşatan müzik eserlerinde kapsamlı bir altyapıya sahip olabilmekte ve kültürel aidiyetlikleri ile hafızalara kazınmış olan çeşitli müzikal kazanımlar ile olan ilişkiler sonucunda dinamik bir biçimde genişletmektedir.¹¹

Müzik, toplumun kültürel kimliğinin oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ayten Kaplan, “*Türk Halk Musikisinin Dünü, Bugünü ve Yarını*” adlı paneldeki konuşmasında müzik ve müzikal kimliği;

“Müzik, kimliğimizi oluşturan kültürel ifadenin sembollerinden ve davranış biçimlerinden biridir. Müzisyen, dansçı veya seyirci olarak insanları özel bir şekilde bir araya getiren sosyal bir olaydır. Bir toplum ya da toplulukla yapılan müzik uyum sağlamaya ve bu bağı devam ettirmeye başladığında ortaya toplumsal kimliği vurgulayan “türe özgü bir müzik” çıkar. Müzikal kimlik, kendisini her yönüyle şekillendiren kültürden beslenir. Eseri meydana getiren kişi de o toplumda yaşayan bir kişidir. Deneyimlerini, duygularını ve yorumlarını ifade etme aracı olarak müziği seçer. Besteciler ve şairler yaşadıkları kültürel yapılara göre kendi dil kalıpları içinde kurguladıkları eserlerde olanı ya da olması gerekeni ortaya koyarlar. Paylaşılan işleri yakalamak, toplum tarafından benimsenen, davranış oluşturan ve kültürü bir arada tutan” olarak ifade etmişlerdir.¹²

Müzik toplumda birleştiriciliği sağlayan bir iletişim aracı olarak sayılabilmektedir. Birçok çalışma bireylerin müziği duygu durumlarını değiştirmekte bir araç olarak kullandıklarını göstermektedir. Müzikal kimliğin oluşumunda müzik ve kişi, toplum veya yöre arasındaki karşılıklı etkileşim oldukça önemlidir. Frith, müzik ve kimlik arasındaki etkileşimi ifade ederken; “*Birincisi, kimlik olmuş bir şey değil, bir oluş sürecidir, sabit değil, akışkandır; ikincisi, müzik deneyimimiz -müzik yapma ve dinleme- en iyi şekilde sürecin kendisinin deneyimi olarak anlaşılır. Müzik, tıpkı kimlik gibi, bireyin iç dünyasını tanımlayan hem bir performans hem de bir hikâyedir*” demektedir.¹³

Bireylere ve toplumlara özgü özelliklerin oluşmasında gelenek, dil, eğitim, kültür, algı, sosyal çevre ve davranışlar gibi unsurlar söz konusudur. Tüm bu unsurlar müzikal kimliğin oluşmasında da belirleyici unsurlardır. Müzikal kimlik, kişinin müzik bilimi açısından tutum, davranış, yaşam tarzı, perspektifi, algısı ile geleneğe olan yaklaşımı, müzikal çevresi, müzik eğitimi gibi unsurları da içerisinde barındırmaktadır. Özellikle kültürel kimliğin bireysel kimliğin ve bunun içinde yer alan müzikal kimliğin ortaya çıkmasındaki rolü göz ardı edilemez. Müzikal kimliği oluşan bireyler ya da toplumlar kendilerine has müzikal ifade tarzlarını yaratmaktadırlar.¹⁴

2. Karaçay Türklerinin Tarihsel ve Kültürel Süreçleri

Karaçay-Markar Türkleri, Kafkasya bölgesinde Elbruz Dağı'nın (Mingitav) doğu ve batısındaki vadilerde yaşamış, Kimmerler, Sakalar (İskitler), Hunlar ve diğer etnik gruplardan oluşan Türk boyları ile kaynaşmışlardır. Bölgede tarihsel olarak Bulgarlar ve Kıpçak Türkleri hüküm sürmüştür.¹⁵ Karaçay-Malkarlar Kafkasya'nın en eski halklarından biridir, tarihi ve kültürel kökenleri diğer Kafkas halkları ile büyük ölçüde benzerlik göstermektedir.

⁹ Sinan Haşhaş, *Geleneksel Türk Halk Müziğinde Yörelere Özgü Müzikal Kimlik Saptamaları*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Malatya 2017, s.10.

¹⁰ Sibel Paşaoğlu, *Müzikal Kimlik Oluşumu ve Kültürel Aidiyet Duygusu Gelişiminde Geleneksel Müzikler*, *İzmir Ulusal Müzik Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, İzmir 2010, s. 170.

¹¹ Haşhaş, *agt*, s. 11.

¹² Ayten Kaplan, “Türk Halk Müziği'nin Geleceğini Kültürel Yapı Belirleyebilir mi?” 38. *ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi)* T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 2007, s. 961.

¹³ Akt. Ali Cenk Gedik, *Popüler Müzikte Beğeni Farklılıkları: Bir fMRI Çalışması*, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2007, s. 9.

¹⁴ Tuba Barutcu, Taş Plak Geleneğinde Türk Müziği Kadın Ses Sanatçılarının Müzikal Kimlik ve Müzikal Gelişimleri, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi*, S. 10, 2019 s. 89.

¹⁵ Appa, *age*, s. 144; Karaçay-Malkar Türklerinin kökeni hakkında Bkz. Ufuk Tavkul, “Tarihi ve Etnik Açından Karaçay-Malkar Türklerinin Kökeni”, *Yeni Türkiye*, 2015, vol.21, no.80, s. 485-496.

Türkiye’deki araştırmalarda aynı dili, kültürü ve tarihi paylaşan Karaçay-Malkarların bir Türk boyu olduğu veya Türk boylarından geldiği ortaya konulmuştur.¹⁶ Karaçaylar-Malkarlılar, dilleri, kültürleri, tarihleri ve gelenekleri farklı iki Türk boyu değil, aynı dili, kültürü ve tarihi olan bir Türk milletidir. Elbruz Dağı’nın bir tarafında Karaçaylılar, diğer tarafında Malkarlılar yaşıyordu.¹⁷ Aralarında coğrafi konum dışında bir fark yoktur.

Karaçay halkının kökeni konusunda Sovyet döneminde ortaya çıkan ilk çalışmalardan biri Umar D. Aliyev tarafından 1927 yılında yayınlanan Karaçay adlı eserdir.¹⁸ Aliyev, milattan sonraki birinci yüzyılda Kuzey Kafkasya’da Türk halklarının ortaya çıktığını tahmin etmektedir. Yazar, 5. yüzyılda Attila Hunları arasında bir Türk etnik grubunun olması gerektiğine inanmaktadır. O zamandan beri Bulgarlar, Hazarlar, Peçenekler ve Polovetsler (Kıpçaklar) gibi gruplar Alanların dağıtım bölgesine gelerek onları ovalardan dağlara doğru bastırmışlardır. 13. yüzyılda Cengiz Han’ın ordularının seferleri bölgenin siyasi yapısını etkilemiştir. Cengiz Han’ın saldırısıyla Azak Denizi kıyılarında Kırım Tatarları ve Nogaylar boy göstermiştir. Aliyev’e göre bunlar Adige aşireti üzerinde baskı kuran Türk boylarıdır. Adige-Kabarbey kabilesinin önde gelen bir kabilesi, Güneydoğu Kafkas Dağları’na göç ederek Alanları yerinden etti ve onları bugün Oset Dağları olan yere sürdü. Yazar, Türk boylarının nereden gelmiş olabileceklerine bir cevap olarak Kırım’dan gelmiş olabileceklerini söylemenin adil olduğunu savunmaktadır. Aliyev, Karaçayların Kırım’dan Baksan ve İlyurt bölgelerine Karça isimli bir adamın önderliğinde geldiğine dair halk söylentilerini vurgulamaktadır. Tavkul ise Karaçay-Malkarlıların ilk etnik nüvesinin MS. 5. yüzyılda Kafkasya’ya gelen Kara Bulgarlar olduğunu, daha sonra ise Kıpçaklar gibi farklı Türk boylarının da eklenmesiyle bugünkü etnik yapının oluştuğunu iddia eder.¹⁹ Yine Tavkul’a göre 1223 yılında Kıpçaklar ve Moğollar karşı karşıya geldiklerinde, Kıpçaklar, Moğollarla tek başlarına savaşamayacaklarını anladıkları için Alanlarla ittifak kurmayı düşündüler. Fakat Moğollar buna izin vermeyerek Alanların üzerine yürüyüp onları dağıtmıştır. Kıpçakların çoğu sıranın kendilerine geldiğini görmüş ve güçlü Moğol ordusunun önünde yok olacaklarını bildikleri için kuzey otlaklarına kaçarak küçük bir kısmı Kuban, Bulgarlar ve Alanlarla birleşmiştir. Türk topluluklarından Kafkasya’nın sarp ve güvenli dağlarına çekilmeleri²⁰ bu tarihi olayın Karaçay-Malkar halkının ulusal temellerinin oluşumunda önemli bir etkisi olmuştur. Mevcut duruma bakılırsa çok eskiden beri bölgeye gelen Türk boyları ile sonradan Kırım’dan gelen Türk boyları birleşmişlerdir. Ayrıca Svan, Mingrel, Abhazya, Dağıstan ve Kabarda’dan gelenler Karaçay halkının bir parçası olmuşlardır. Aliyev ve Tavkul’un yaklaşımından, Karaçayların etnik oluşumuna bölgedeki etnik grupların katkı sağladığı fakat etnik grubunun temel çekirdeğini Türklerin oluşturduğu görülmektedir.

Karaçay-Malkarlılar, Kafkasya’nın köklü halklarından. Gürcü, Adige, Oset gibi halklarla -farklı dilleri kullansalar da- akrabadırlar. Karaçay Malkar toprakları XIV ve XV. yüzyıldan başlayarak bölünmeye başlamış, XVI. yüzyıl başlarında Karaçaylılar ve Malkarlılar olarak ikiye bölünmüşler ancak ortak kültürel özelliklerini kaybetmemişlerdir. Dolayısıyla Karaçaylılar ve Malkarlılar iki farklı Türk boyu değildir. Yaşadıkları yer dışında aralarında hiçbir fark yoktur. Sovyet politikasından dolayı ikiye bölünmüş, bir kısmı Karaçay-Çerkes Cumhuriyetine, bir kısmı da Kabardey-Balkar Cumhuriyetine bağlanmıştır.²¹ Ocak 1922’de Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetine bağlı Karaçay-Çerkes ve Kabartay-Malkar Özerk Bölgeleri kurulmuştur. Kabartay-Malkar Özerk Bölgesi²², Aralık 1936’da Özerk Cumhuriyete dönüştürülmüştür.²³

Kuzey Kafkasya’da yaşayan Karaçay-Malkarlılar 1924 yılına kadar Arap alfabesi, 1924-1937 yılları arasında Latin alfabesi ve 1937 yılından sonra ise Kiril alfabesini kullanmışlardır. Genellikle sözlü edebiyat temeline dayanan eserlerinin ağızdan ağıza aktarılacak nesiller boyu yaşatılmasını sağlayan Karaçay-Malkar Türkleri, Sovyetlerin yeniden yapılanmasıyla içerisinde barındırdığı Türk topluluklarıyla ilişkileri artmıştır.²⁴ Araştırmacılar arasında Karaçay Malkar halkının Türk kökenli oluşlarıyla ilgili görüş birliği sağlanmış ancak XV. yüzyıl öncesine ait ayrıntılı bilgi ve belgelere rastlanılmadığından tarihî gelişmeleriyle ilgili görüş birliği oluşmamıştır.

2.1. Karaçay Adının Anlamı

“Karaçay” esasen halkın değil coğrafi bölgenin adıdır. Doğru söylenişi “Karaçaylılar” olmakla birlikte Türkiye’de “Karaçaylar” denilmektedir.²⁵ “Karaçay adının Karaça adlı bir beyden geldiği, Malkarlar adının ise Bulgar sözünden veya Malka/Balk Irmağından geldiği düşünülmektedir. Bir görüşe göre de Malkarlar, adlarını

¹⁶ Hayri Çapraz, “Sovyetler Birliği Tarih Yazımında Karaçay-Malkarların Kökeni Konusu”, *MUTAD*, C. VI, S. 2, 2019, s. 272.

¹⁷ Türkoğlu, *agm*, s. 380.

¹⁸ Çapraz, *age*, s. 272.

¹⁹ Tavkul, *agm*, s.485-496.

²⁰ Tavkul, *Karaçay-Malkar Soyo-Kültürel Yapısının Etnik Kökenleri ve Kültürleşme*, s. 567.

²¹ Gökçen Bilgin Aksoy, “Sovyet Egemenliğinden Önceki Karaçay-Malkar Edebiyatı”, *Tehlikedeki Diller Dergisi*, C. 11, S. 18, 2021, s. 225.

²² Ruslar tarafından Malkar yerine Balkar adlandırılması kullanılmaktadır.

²³ Ahmet Taşağal ve diğ., *Türk Dünyası Kültür Atlası, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları*, İstanbul 2003, s. 203.

²⁴ Vedat Balkan, *Karaçay-Malkar Türk Edebiyatından Kâzım Meçî’nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserlerinden Örnekler*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon 1997, s. 1.

²⁵ Nurullah Tabakçı, *Kültürlerarası İletişim Sürecinde Alt Kültürde Kimliğin Oluşumu Türkiye’deki Karaçay Topluluğu Örneği*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya 2008, s. 98.

Malkar adındaki liderlerinden almışlardır.²⁶ A. Mokayev ise buna benzer bir etimolojiyle “Kara-çay” sözünden *sulu yer, sulak yer* anlamı çıkarılması gerektiğini söylemektedir. Fakat bu görüş, Karaçay-Malkar ve genel olarak diğer Kıpçak lehçelerinde *çay* (*su, ırmak*) şeklinde bir sözün bulunmaması, Karaçay-Malkar Türkçesinde ırmak ve nehir anlamında *suw*, *çerek* ve *koban* sözlerinin kullanılması, Karaçaylıların kendilerine özellikle de kavim adı olarak *kara ırmaklı* adını vermeleri pek mümkün görünmemektedir.²⁷

Karaçay adına ilk olarak Osmanlı kaynaklarında XVI. yüzyılda, Avrupa ve Rus kaynaklarında ise XVII. yüzyılda rastlanmaktadır. Karaçay'da bulunan Rus elçileri Pavel Zaharev, Fedot Elçin ve Fedor Bajenov, Gürcistan'a gitmek üzere 1639'da (El Curt köyü/Bashan Vadisi) yaklaşık 15 günlüğüne Karaçay halkı hakkında bazı notlar almışlardır. Elçilerin notlarında Karaçaylara “*Karaçay*” ve “*Karaçayevo Kabarda*” denilmektedir. 1404 yılında Kafkasya Başpiskoposu Johannes, Galonifontibus'da tutulan kayıtlarında Karaçaylardan “*Kara Çerkesler*” olarak bahsetmiştir.²⁸ Osmanlı kaynaklarında, yaptıkları hizmetler dolayısıyla Osmanlı Devleti tarafından ödüllendirilen beylerin arasında Karaçaylıların beyi Kaziy oğlu Mirzabek'in adına da rastlanmaktadır. Karaçay adının geçtiği 1582 yılında yayınlanan fermanla Osmanlı hazinesinin Azak yolu üzerinden Demirkapı-Şirvan'a güvenli bir şekilde intikalinde yardımlarından istifade edilen Mirzabek'e verilen devlet nişanı ve hediyelerden bahsedilmektedir. Tarihte ilk kez Balkar (Malkar) adına da yine 1582 yılına ait Osmanlı belgelerinde karşılaşılmaktadır.²⁹

Malkar (Balkar) halkı kendilerine Tavlu (dağ) veya “Alan” derler. “Balkar” adı, Sovyet hükümeti tarafından Başan, Çeghem, Khoram, Bızıngı ve Malkar vadilerinin dağ halklarını tek bir isim altında bir araya getirmek için icat edilmiş yapay bir etnik isimdir.³⁰

1943 yılında Kafkasya'dan Anadolu'ya göç eden Karaçaylılar, beraberlerinde getirdikleri kültür ürünlerini yeniden yaşatma ve sürdürme mücadelesi vermektedirler. Türkiye'de günümüzde İstanbul, İzmir, Eskişehir, Kayseri, Antalya, Afyon, Yalova, Tokat ve Sivas gibi illerde toplam 12 köye dağılmış şekilde hayatlarını sürdürmekte olan Karaçay Türkleri yeni yerleştikleri bölgelerde kültürlerini yaşatmak için farklı etkinlikler düzenlemektedirler.

2.2. Karaçay'ın Coğrafi Konumu

Kafkasya veya Kafkaslar, Karadeniz ile Hazar Denizi arasında uzanan 1100 km uzunluğunda ve 110-160 km genişliğindeki yüksek dağ sıralarının genel adıdır. Kafkas Dağları'nın en yüksek zirvesi, Karadeniz kıyısındaki Novorossisk çevresinden Hazar Denizi'ndeki Apşeron Yarımadası'na kadar uzanan 5.642 metre yüksekliğindeki Elbruz Dağı'dır (Mingi Tav).³¹

Kuzey Kafkasya bölgesi, Rusya Federasyonu'nun Stavropol ve Krasnodar eyaletlerini ve yedi özerk cumhuriyeti (Adige, Karaçay, Çerkesya, Kabardey-Balkar, Kuzey Osetya, İnguşetya, Çeçenya ve Dağıstan) içerir. Karaçay halkının yaşadığı bölge doğuda Çerek Nehri'nin kaynağından, batıda Raba Nehri'nin kaynağına ve Kafkas Dağları'nın dağlarına kadardır.³²

2.3. Karaçay-Malkar Türklerinin Anadolu'ya Göçleri ve Nedenleri

Tarih boyunca büyük devletlerin Kafkasya'ya hâkim olma mücadelesi bitmemiş, ancak hiçbiri de Kafkasya'yı tam olarak ele geçirememiştir. Kafkasya'dan Anadolu topraklarına yapılan kitleler halinde göçün başlangıcı hemen hemen Kırım Savaşı'na dayanmaktadır. Kafkasların yurtlarını terk edip Anadolu'ya iltica ettikleri bu süreçte, göçün yoğunluğu farklılık göstermiştir. Bu göç hareketi özellikle 1850'li yıllarda küçük gruplar halinde iken 1864-1865 yılları arasında hız kazanmıştır. Sonraki dönemlerde ise inişli-çıkışlı bir seyir izlemiştir. Bunun nedeni ise dönemin siyasi ve askeri olaylarıdır.³³

Son birkaç yüzyılda Kafkasya'ya hâkim olmayı başarabilen tek güç Rus Devleti olmuştur. Rusların Kafkasya'ya hâkim olma çabaları XVIII. yüzyıl sonlarında başlamış, XIX. yüzyılın ilk yarısından sonra artmıştır. Ruslar, Kırım Savaşı'nda alınan yenilgiyi telafi etmek için Kafkasya üzerinde daha çok odaklanmış, savaştan sonra bölge halkı üzerinde baskıyı yoğunlaştırmıştır.³⁴ Artan baskılar karşısında da bölgede yaşayan Kabardeyler,

²⁶ Taşağıl ve diğ., *age*, s. 200.

²⁷ Adilhan Adiloğlu, “Karaçay-Malkar Türklerinin Etnik Oluşumunda Bulgar ve Sabir Hunlarının Rolü”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi* S. 24, 2007, s. 21.

²⁸ Tuncay Açık, *Kafkaslar'dan Anadolu'ya Karaçay-Malkarlılar ve Göçleri (1853-1910)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa 2014, s. 44-56.

²⁹ Ufuk Tavkul, *Karaçay-Malkar Soyo-Kültürel Yapısının Etnik Kökenleri ve Kültürleşme*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1996, s. 96.

³⁰ Tavkul, *agt*, s. 93.

³¹ Tavkul, *agt*, s. 46-48.

³² Tavkul, *agt*, s. 93.

³³ İhsan Satış, “Kırım Savaşı'ndan Sonra Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler ve Şanlıurfa Yöresine İskânlar”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. 7, S. 1, 2012, s. 520.

³⁴ Ömer Karataş, “Karaçay Türklerinin Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 29, S. 2, 2014, s. 526.

Besleneyleyler, Çeçenler, Osetler ve de Karaçay-Malkarlılar kendi istekleriyle Anadolu'ya göçmüşlerdir. Karaçay-Malkar Türklerinin Anadolu'ya göçü 1885-1907 yılları arasında gerçekleşmiştir.³⁵ Akabinde farklı zamanlarda göçler devam etmiştir. Bu göçler sonucunda Türkiye'de yaşayan Karaçay-Malkarların sayısı 15.000 civarına ulaşmıştır.

Günümüzde Türkiye'deki Karaçay köylerin isimleri ve bağlı oldukları il-ilçe ve köyler şu şekildedir,³⁶

- ✓ Konya'nın Sarayönü Başhüyük Kasabası
- ✓ Tokat'ın Sulusaray ilçesi Arpacıkaraçay köyü
- ✓ Tokat'ın Almus ilçesi Çilehane köyü
- ✓ Eskişehir'in Çifteler ilçesi Belpınar köyü
- ✓ Eskişehir'in Han ilçesi Yazılıkaya köyü
- ✓ Eskişehir Han ilçesi Akhisar köyü
- ✓ Eskişehir'in Han ilçesi Gökçe Yayla köyü
- ✓ Eskişehir'in Sivrihisar ilçesi Ertuğrul (Yakapınar) köyü
- ✓ Afyon'un İncehisar ilçesi Doğlat köyü
- ✓ Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesi Eğrisöğüt köyü
- ✓ Ankara'nın Gölbaşı ilçesi Yağlıpınar köyü
- ✓ Sivas'ın Yıldızeli ilçesi Emirler köyü

Bunların dışında Yalova Çiftlikköy ilçesinde, Konya Ereğli ilçesinde, Eskişehir Mahmuđiye ilçesinde, Tokat Turhal ilçesinde, Afyon Bolvadin ilçesinde, İstanbul, İzmir, Eskişehir, Konya, Afyon, Tokat, Kayseri, Sivas il merkezlerinde de Karaçay Türkleri yaşamaktadır.

Kafkasya'dan Anadolu topraklarına yapılan göçlerin temelinde milli, siyasi, dini, kültürel ve sosyal açıdan birçok sebep bulunmaktadır. Fakat esas neden Rusların Kafkasya'ya yönelik sömürge politikasıdır.

3. Karaçay Türklerinin Sosyo-Kültürel Gelişimi

Tavkul'a göre Karaçaylılar Elbrus Dağı'nın eteklerine yerleşmek için geldiklerinde bazı dağların, suların ve ağaçların ruh olduğuna inanmışlardı ki bu da Türkçe'deki kutsal su yeri (iduk yer-sub) ile tutarlıdır. Dağa "ebedi sonsuzluk dağı" anlamına gelen "Mingi" adını verdiler ve ona "Taw" dediler. Kendilerini dağın hizmetkârları olarak gördüler, onu ilahi bir varlık olarak kabul ettiler ve "Mingji Tavnu'nun Hizmetkârları" adını aldılar.³⁷

"Tengri" hemen hemen her Türk boyu tarafından kabul edilmiş, lehçe farklılıklarına göre birbirine yakın kelimelerle ifade edilerek "Tanrı", Karaçay'da "Teyri" olarak kullanılmıştır.³⁸ Sosyal yaşamlarını ve geleneklerini incelediğimizde, Karaçaylıların animistik ve natüralist sapmalar sergileyen eski bir tanrı inancını benimsediklerini görürüz. Başlangıçta Kafkas coğrafyasında paganizm, Şamanizm ve tanrı inançları gibi doğal inançların hâkim olduğu, Hristiyanlıkla ise 10. yüzyılın ilk yarısında Bizans ve Bizans din adamlarının etkisiyle tanıştıkları görülmektedir. Ancak zamanla Kafkasya'da Moğol istilası ve Bizans İmparatorluğu'nun zayıflaması nedeniyle Hristiyanlık bir miktar gerilemeye başladı. Karaçay-Malkarlılar, Hristiyanlığı kabul etse de, eski pagan inançları hiçbir zaman terk edilmedi, bu nedenle Hristiyanlık, Şamanizm ve paganizm ile karışarak çoktanrılı bir görünüm kazandı.³⁹

Güney Dağıstan'ın İslam'la tanışması Hz. Ömer'in hilafetine kadar uzanır. Ne var ki, Kafkasya'daki ulaşım zorluğu, kabileler arasındaki dil farklılıkları ve ciddi bir misyonerlik faaliyetinin olmayışı gibi sebeplerle merkezi ve dağlık bölgelere doğru İslamlaşma hareketi hızını kaybeder. Bugünkü İnguş, Kabardey, Osetya, Karaçay-Malkar yöreleri ile Adigelerin kadim yurdu Kuban havzasında Müslüman tacirlerin dikkatini çekecek bir ticari

³⁵ Tuncay Açıık, *Kafkaslar'dan Anadolu'ya Karaçay-Malkarlılar ve Göçleri (1853-1910)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa 2014, s. 193.

³⁶ Url-1 <https://bashuyuk.wordpress.com/karacay-koyleri-2/>.

³⁷ Ufuk Tavkul, *Karaçay Malkar Toplumunda Sosyal Yapı ve Değişme*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1991, s. 14.

³⁸ Metin Yavuz, *Karaçay Türkçesi (Gramer, Metin, Sözlük)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Dili Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1994, s. 14.

³⁹ Michael Khodarkovsky, "Hristiyanlık, Aydınlanma ve Kolonyalizm: Rusya, Kuzey Kafkasya'da, 1550-1800", çev. Furkan Özkan, *Kafkasya Çalışmaları Sosyal Bilimler Dergisi*, Volume: 2 No: 4, 2017, s. 108.

canlılık da olmadığı için Müslüman tüccarların ve seyyahların etkisiyle oluşacak İslamlaşma fırsatı da doğmamıştır.⁴⁰

Bunu söyledikten sonra kısaca İslam'ı kabul etme sürecinden bahsetmek gerekir. 1890'lı yıllarda Karaçay'da görev yapan N. A. Ştoff adlı bir Rus memuru notlarında bu konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

“XVII. Yüzyıl başlarında, yüksek dağların arasındaki derin vadilerde yaşayan Karaçaylılar, İslam dininin varlığından habersiz bir şekilde, eski pagan-şaman inançlarını hala sürdürmekte idiler. Kırım Hanı, Kafkasya'ya İslam dinini yaymak için iki bölük askerle birlikte din adamları göndermiş. Kırım Hanı'nın askerleri, Koban ırmağı başlarına geldiklerinde burada şimdiye kadar hiç kimseye boyun eğmeyen Karaçaylılarla karşılaşmışlar. Karaçaylılar çok sevdikleri yurtlarını ve bağımsızlıklarını korumak için Kırım Hanı'nın askerlerine karşı koymuşlar ve onları yurtlarına sokmamışlar. Karaçaylılar, Kırım askerlerine karşı savaşırken “Marca” adını verdikleri ilahlarından kendilerine güç vermesini diliyorlarmış. Kırım Hanı'nın askerleri ne kadar uğraşsalar da Karaçaylılara bir türlü İslam dinini kabul ettiremeyip çaresiz geri dönmüşler. Fakat Karaçaylılar da bu mücadeleden sonra epey bir güç kaybetmişler. Ayrıca, İslam dini Karaçaylılar arasına ancak XVII. Yüzyıl sonlarında girmiştir.”⁴¹

XVI. yüzyılın başlarında şimdiki topraklarına yerleşen Karaçalılar arasında bir yandan Alan kalıntıları ve Gürcistan'ın etkisinde oluşan Hristiyanlığın izleri, diğer yandan Altınorda'dan başlayan Kırım-Dağıstan ile henüz asgari seviyede Müslümanlık etkileri ile ilkel inançların etkisinde kalmış bir topluluk bulunmaktadır. Hazarlardan gelen Yahudi bileşenleri de dâhil ederseniz 16 ve 17. yüzyıllar boyunca Karaçay halkının alt ve orta sınıfının üç tek tanrılı dinin tüm unsurlarını içeren animist/Totemist bir inanç sistemi yaşadığı söylenebilir.⁴²

Şekil 1. Karaçay Mezar Taşı.⁴³

Karaçaylıların öbür dünyaya olan pagan inancı, mezar taşlarını ölen kişinin ihtiyaç duyduğu eşyaların resimleriyle süsleme geleneğine yansımıştır. XX. Yüzyıl başlarında saatler, ayakkabılar, şemsiyeler ve hatta dikiş makineleri, 19. yüzyılın başlarından kalma mezar taşlarındaki tablolara yansımıştır (Şekil: 1).

3.1. Karaçay Lehçesi

Karaçay Türkçesi, bir Kıpçak lehçesidir. Türk lehçelerinin tasniflerinde Karaçay Türkçesi, Markar Türkçesi ile birlikte sıklıkla anılmaktadır.⁴⁴ Tarihi Kıpçak Türkçesi metinleri esas alınarak Türkiye'de yapılan çalışmalarda Kıpçak Grubu Türk lehçeleri için belirleyici temel özellikler tespit edilmiş ve bu çerçevede Anadolu ağızlarında

⁴⁰ Yılmaz Nevruz, “Kafkaslarda Din Meselesi” *Yeni Türkiye*, 97/16, Ankara 1997, s. 1962.

⁴¹ Akt. Adilhan Adiloğlu, “Karaçay Türklerinin İslâm Dinini Kabulü”, *Electronic Turkish Studies*, 2008, s.14-15; İbrahim Şamanlı, *Koban Başında –Tarih Haparla*, Çerkesk, 1987, s. 166-167.

⁴² Nurullah Tabakçı, *Kültürlerarası İletişim Sürecinde Alt Kültürde Kimliğin Oluşumu Türkiye'deki Karaçay Topluluğu Örneği*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya 2008, s. 118-119.

⁴³ Hasan Bahar, “Kuzey Kafkasya ve Karaçay Türkleri”, 4. *Uluslararası Türk Şöleni Türk Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Güneş Vakfı Yayınları, 2018, s. 239-264.

⁴⁴ Erdoğan Boz ve Semra Günay Aktaş, “Diasporada Karaçay Türkçesinin Kullanımı Eskişehir Örneği” *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* Sayı: 5/1 2016 s. 147.

görülen Kıpçak Türkçesi unsurları ortaya konmuştur.⁴⁵ Türkiye'nin bir diaspora lehçesi olan Karaçay Türkçesi, standart Türkçeyi hâkim dil olarak koruyamamış ve lehçe kullanım alanını terk etmek zorunda kalmıştır.⁴⁶

Çalışmanın sonuçlarına göre Karaçay Türkçesinin lehçelerin kullanılabilirdiği hemen hemen tüm alanlardan geri çekildiği ve giderek aile ile sınırlı hale geldiği görülmektedir. Aile içinde 1-20 yaş grubu arasında pek kullanılmamaktadır. Diğer yaş gruplarında, net bir cinsiyetçi fark olmaksızın, giderek artan bir kullanım vardır.

Eskişehir merkezde yaşayan Karaçay halkının ağız kullanımının kırsal kesime göre daha düşük olduğu söylenebilir. Bunda şehir hayatının değer kaybetmesinin etkisi aşikârdır. Karaçaylar, kırsal kesimde (özellikle çoğunluk oluşturdukları yerlerde) nispeten kapalı bir sosyal hayat yaşıyorlar ve kültürleri, köylerden şehirlere göçle ciddi şekilde aşınmış durumdadır.⁴⁷

3.2. Karaçay-Malkar Aile Yapısı

Ailenin biçimi toplumun yapısıyla yakından ilgilidir. Başka bir deyişle, aileyi oluşturan sosyal yapıdır. Cemaat temelli toplumlarda babanın otoritesine dayanan ataerkil aile biçimleri gelişmiştir. Başka bir tasnife göre babasoylu aileleri tanımlayabiliriz, Karaçay-Malkar toplumunda rastladığımız örnekler geniş aile veya geleneksel aile adlarını taşır. Karşılaştığımız geniş aile tipi, Karaçay-Malkar toplumunun toplumsal yapısına, tek evli bir çiftten daha fazla dikey olarak genişlemesine izin vererek uyum sağlayabilirdi. Geniş aile tipinde otorite, ailenin en yaşlı üyesinde toplanmıştır. Yaşlılık prestij sağlayan bir faktör gibi görünmektedir. Geniş ailelerde cinsiyete dayalı bir iş bölümü vardır.

Karaçay-Malkar toplumunda üç kuşağın bir arada yaşadığı geniş aile tipine “Ulu üyür” denir. Karaçay-Balkar yöresinde “Ulu üyür” adı verilen geniş aile tipi, 1943-44 yıllarında Karaçay-Malkarlıların Orta Asya'ya sürülmesine kadar devam etmiştir.⁴⁸ Bugün Ogarı Çegem köyünün her yerinde bu tür geniş ailelere rastlamak mümkündür. Geniş aile tiplerine genellikle prensler (biy) ve soylular (öz) soyundan gelen hanedanlarda rastlanmıştır. Karaçay-Balkar'da kölelerin azat edilmesi ve feodalizmin yerini kapitalizme bırakmasıyla birlikte “Ulu Uyur” olarak bilinen geniş ailelerin sayısı azalmaya başlamıştır.⁴⁹

Sosyal tabakalaşma, Karaçay-Malkar halkının sosyal yapısında ve yaşamında önemli bir rol oynamakta ve aynı zamanda aile ve evlilik sistemi üzerinde de büyük bir etkiye sahiptir. Karaçay-Balkar'da toplum şehzadeler (biy), soylular (öz) ve köleler (kul) gibi farklı sosyal sınıflara bölünmüştür ve sınıflar arası evliliklere izin verilmez. Herkesin sosyal statüsüne uygun sınıftan biriyle evlenmesi gerekiyordu. Bu tür evliliklerden (biyolojik baba ve anne ile) doğanlara “çanka” denir.⁵⁰

Eskiden evlenmek istediği kızlar akrabaları tarafından erkekler için bulunurdu. Bunların arasında sosyal sınıf dikkat çektir. Bazen erkekler kızlardan hoşlanır ve bunu akrabalarına bildirir. Eski Karaçay-Malkar toplumunda gençlerin tanışıp evlenmesi çok zordu. Gençler sadece düğün, doğum günü, bayram gibi eğlence etkinliklerinde buluşup tanışıyorlar. Karaçay-Malkarlar bu amaçla gençlerin buluştuğu çeşitli eğlence etkinlikleri düzenlemektedir.⁵¹ Karaçaylılar arasında kesinlikle akraba evliliği yoktur. Büyükanne ve büyükbabanın yedi kuşağa kadar olan tüm akrabaları yakın akraba olarak kabul edilir. Bu yedi kuşakta akraba olanlar birbirleriyle evlenemezler, çocuk sahibi olamazlar, kız evlat edinemezler. Bu tür toplumsal güçlerin etkisi altında genç kız ve erkek çocuklar hayatın hemen her alanında bir arada yaşayabilmekte ve günlük hayatın birlikte hareket etmeyi gerektirdiği durumlarda düğün, bayram gibi çevre Anadolu köylerine göre daha rahat hareket edebilmektedir; bu durum genellikle bu köylüler tarafından eleştirilmiştir.⁵²

4. Karaçay Müzik Kültürü

Müzik bir toplumun kimliğinin taşınmasında, melodileri, çalgıları, şarkı sözleri, icra edildiği ortamlar ve topluluklar olarak kıymetli bir yere sahiptir. Bu bileşenler sayesinde müzik, toplumun tanımlanmasında, karakter özelliklerinin seçilmesinde belirgin bir rol oynamaktadır.⁵³

19. yüzyılın sonlarında Rus besteciler M.A. Mussorgsky, S.P. Taneev, D.R. Rogal-Levitsky, M.P. Gaidai tarafından Karaçay-Balkarların türküleri, dansları, enstrümantal ezgileri ve müzikal folkloru hakkında değerli

⁴⁵ Mehmet Vefa Nalbant, “Kıpçak Grubu Türk lehçelerinin Tasnifinde Yeni Bir Ölçüt: Ünlü Türemeleri”, *Türkbilim Dergisi*, S. 33, 2017, s. 57.

⁴⁶ Boz ve Aktaş, *agm*, s. 154-155.

⁴⁷ Boz ve Aktaş *agm*, s. 155.

⁴⁸ Ufuk Tavkul, *Karaçay Malkar Toplumunda Sosyal Yapı ve Değişme*, s. 110-111.

⁴⁹ Ufuk Tavkul, *Karaçay Malkar Toplumunda Sosyal Yapı ve Değişme*, s. 111-112.

⁵⁰ Tavkul, *Karaçay Malkar Toplumunda Sosyal Yapı ve Değişme*, s. 129.

⁵¹ Tuncay Açık, *Kafkaslar'dan Anadolu'ya Karaçay-Malkarlılar ve Göçleri (1853-1910)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa 2014.

⁵² Yaşar Kalafat, *Kuzey Kafkasya'da Halk İnançları*, <https://kamatur.org/index.php/makaleler/kultur/22-kuzey-kafkasya-da-halk-inanclaris>, Erişim Tarihi 24.08.2023.

⁵³ Timur Vural, “Türk Dünyası Halk Çalgıları Orkestraları” 9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, *Müzik Oyun ve Eğlence, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Çalışmaları*, Ankara 2019, s. 193.

materyaller bir araya getirilmiştir. P. Ostryakov'a göre Balkar halk şarkıcılarını, sanatlarını ve halkın yaşamındaki rollerini, dağlılar arasında duydukları evrensel saygıyı anlattılar ve ona bu şarkıcılardan birini görme ve duyma fırsatı verdiler⁵⁴. Karaçay-Balkar şarkılarının kökenlerini, anonim türküler, Nart kahramanlarını öven şarkılar, tarihi şarkılar da denilen savaş kahramanlarını yücelten şarkılar ve son yıllarda popüler kültür ürünü olarak ortaya çıkan ve genellikle konusunu aşk, sevgi vb. konular içeren modern şarkılar içermektedir. P. Ostryakov, Balkarlar arasında Nart destanının şarkı icrasında var olduğunun literatürde ilk kez dile getirilmesinin yanı sıra, bu şarkıların icra ediliş biçimi hakkında da bilgi vermiştir⁵⁵.

Karaçay-Balkar şarkılarının ve dans melodilerinin ilk notaları, ünlü Rus besteciler M. L. Balakirev ve S. I. Taneev'in isimleriyle ilişkilendirilir. Rus seyyah P. Ostryakov, Nart efsanelerinin yayınlanmasına yazdığı önsözde, M.A. Balakirev'in "yerel motifleri toplamak ve düzenlemek amacıyla Kafkasya'ya geldiğinde, o zaman Prens İsmail Urusbiev'in en iyi uzman olduğunu" vurgulamıştır⁵⁶. Dağcıların şarkı söylediği Nartların isimleri şu şekildedir: Uryzmek, Sosruko, Shauai, Shirdan, Khmych, Batsz, Rachikau, Sibilchi, Gilyakhsyrtan Kötü dilli, Deuet, Alaugan. Bu kızakların her birinin kendisine adanmış özel bir şarkısı vardır, şarkıların motifleri oldukça monotondur. Ancak zamanla, bu şarkılar yavaş yavaş azalıyor ve şu anda onları ustalıkla söyleyen çok az şarkıcı var, hatta neredeyse hiç yok diyebiliriz. Bunlar çoğunlukla Kabardey'de kendi zamanlarında ünlü olan ve geguako adı verilen gezgin şarkıcı-şairler tarafından söyleniyordu⁵⁷.

Geguakolar hiçbir mülkü olmayan ve herhangi bir işle uğraşmayan insanlardı. Silah taşımazlar, yalnızca halka açık çeşitli eğlencelerde, danslarda, cenaze törenlerinde ve toplantılarda gösteri yapar ve bu amaçla Kabardey'i dolaşırlardı. Törenlerde anonim şarkılar ve kahramanları yücelten şarkılar söylerlerdi. Gezici şarkıcı da denilebilen Geguakolar kabilelerini şarkıcıları idi ve yazılı edebiyatın sözlü kültür taşıyıcılarıydı.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Karaçay ve Balkarlar Kafkasya'daki Rus nüfusu ile yakın ekonomik ilişkilere girmeye başlamışlardır. Bu ilişkilerin etkisi hem maddi kültürleri hem de müzik kültürlerine de yansımıştır. Başta akordeon olmak üzere bazı yeni enstrümanlar da Karaçay kültürüne girmiştir. 19. yüzyılın sonlarında Rus besteciler D. R. Rogal-Levitsky, M. A. Mussorgsky, M. P. Gaidai, S. P. Taneev tarafından Karaçay-Balkarların türküleri, dansları, enstrümantal ezgileri ve müzikal folkloru hakkında değerli materyaller bir araya getirilmiştir.

İzmir'de yaşayan Karaçay-Malkarlılar'ın yaptıkları sosyal etkinliklerde kullanılan müziklerinin önde gelen bazıları biçim, ritim (usûl) ve tonalite (makam) yönünden incelenmiştir. İncelenen şarkılar müziksel bakış açısı ile değerlendirilmiş olup, bu incelemelere ait tespitler aşağıda yer almaktadır. Derlenen eserler kayıt esnasında herhangi bir enstrüman olmaksızın kayıt altına alınmıştır.

4.1. Şarkıların Tür ve Biçim Açısından İncelenmesi

Adı: Alan Halk- Mingi Tau.

Tür: Türkü; **Biçim:** A (a+b) ; **Tonilete:** Armonik Minör, Makam dizisi karşılığı: Nihavend makamı dizisi; **Ritm (Usûl):** 6/8

Açıklama: 2. porte ve 3. porte a cümlesinden oluşmaktadır. 4. ve 5. porte a cümlesi tekrardır. 6. porte b cümlesi, 7. porte b cümlesi tekrardan oluşmaktadır. Rast perdesinde buselik beşlisine dayalı oluşan bu ezgide motif ve cümle tekrarları yoğun olarak görülmektedir. Genellikle kürdi ve çargâh perdelerinde asma karar görülen eserde ayrıca birçok sekileme (sekvens) motifler kullanılmıştır. Karaçay'ın en yüksek tepesi olan Mingi Tav'ı sembol olarak ülke sevgisini, milli birliği ve devamlılığı, Karaçay Türklerinin gücünü ve sağlam karakterini tema olarak kullanan bu türkü Kafkas müziğinin hareketli ve coşkulu halk oyunlarına da uygun olarak 6/8'lik usulde ve nihavend makamı dizisi sesleri kullanılarak bestelenmiştir.

⁵⁴ Akt. Khadzhiyeva, T. Из Истории Записи, Изучения И Публикации Карачаево-Балкарского Музыкального Фольклора *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, Cilt:9, Sayı:18 / 2016 (Temmuz - Aralık), s. 308.

⁵⁵ Agm. s. 309.

⁵⁶ Agm. s. 308.

⁵⁷ Url-3

Alan Halk
(Karaçay Halk Şarkısı)

Çok hızlı
Intro

Min gi Tau nu buz la rı

Ming cil la e ri me sin ler

A ta cur tum a na di lim

Şekil 2. Alan Halk-Karaçay⁵⁸

Şekil 3: Burak Şeker ve Özgür Şeker ile kişisel görüşme.

Adı: Bellau

Tür: Şarkı; Biçim: A (a+b) bir bölümlü biçim; ; Tonilete: Armonik Minör, Makam dizisi karşılığı: Nihavend makamı dizisi; Ritm (Usûl): 3/4

⁵⁸ Derleme tarihi ve yeri: 12.08.2023/İzmir/Buca/Karaçay Türkleri Kültür Derneği, Kaynak Kişiler: Burak Şeker-Özgür Şeker.

Açıklama: 1. porte 2 ölçünün sekilemesinden oluşan bir müzik cümlesidir. Giriş müziği (intro) cümlesine x diyebiliriz. 2. porte a cümlesi. 3. porte b cümlesinden oluşmaktadır. İnci-çıkıcı özellikte olan ezgi neva (re) perdesinde bir yarım karar yapmış ve buselik çeşnişiyile rast perdesinde tam karar vermiştir. Bu, temel anlamda bir nihavend makamını veya rastta buselik dizisini ifade etmektedir. İki ayrı cümleden oluşan eserin a cümlesi neva perdesinde geçici kalışla yarım kararlı cümle özelliği göstermektedir. Eser b cümlesi ile son bulmaktadır. Bu kısım, sekileme motiflerinin oluşturduğu ezgi kalıplarının rast perdesine incici şekilde hareket etmesiyle tam kararlı bir cümle özelliği göstermektedir.

2. Dünya Savaşı'nda Karaçay Türk'ü askerlerin anısına ithaf edilen bu eser; bin bir emekle kundaktan gençliğine kadar yetiştirilip askere gönderilen ve orada şehit olan bir askerin geride kalanlara verdiği üzüntü ve özlem temasını işlemektedir. Şehit olan askerin ardından yakılan hüznü dolu bu türkü temaya uygun olarak 3/4'lük semai (vals) usulü ve nihavend makamı dizisi kullanılmış, ezgi tema gereği ağırca icra edilmiş ve cümle sonlarında puandorg kullanılarak hüznü ve özlemle dolu bir kimsenin hali betimlenmiştir.

Bellau
(Karaçay-Malkar Türkleri)

♩ = 140

Se ni be tin ge tö gü le tu ra
Ke çe sal kın dı tö ge rek şoş tu
ca rık nü rü tol ga nay nı
sen kay gı et me bir cuk ga
Ta u la dan kel gen sal kın a yaz çık
Men da sak lay ma se ni cu kun gu
ç a çın ga sa bir sı lay dı
cuk la ca nım tat lı cuk la

Men kökde bargan ak bulutlanı sanga keleş eterem
Kuş kanatların bolsala meni tavlaga alıp keterem
Men altın künnü nür tayakların seni çaçınğa eşerem
Çolban culduznu ornungdan alıp bbynunga mınçak eterem
Tauladan kelgen taza havanı seni soluvun sunama
Malkar taşlağa atıngı cazıp tansıkılap karap turama
Keçe carıktı tögerek şoştı sen kaygı etme bir cukga
Men da saklayma seni cukungu cukla canım tatlı cukla

Şekil 4. Bellau⁵⁹

Adı: Horayda

Tür: Şarkı; **Biçim:** A (a+a') + (b+b'); **Tonilete:** Minör (Makam dizisi karşılığı: Nihavend makamı dizisi – Buselik makamı dizisi); **Ritm (Usül):** 6/8 Düyek.

Açıklama: 1. porte boş (saz), 2. ve 3. porte a, 4. ve 5. porte a' cümlesinden oluşmaktadır. 6. ve 7. porte b cümlesidir. 8. ve 9. porte b' cümlesinden oluşmaktadır. Tek bölümden oluşan eser, önce rast perdesinde daha sonra düğah perdesinde olmak üzere buselik dörtlü ve beşlilerin oluşturduğu ezgisel hareketlerden meydana gelmektedir. Düğah perdesindeki ezgisel hareketler, rast perdesi üzerine kurulu ezgi temasının transpozese niteliğindedir. Ara saz, ilk ve ikinci ezgi temalarının seslendirilmesinden sonra rast perdesinde buselik ile devam etmiştir. Eser ara

⁵⁹ Derleme tarihi ve yeri: 15.09.2023/İzmir/Buca/Karaçay Türkleri Kültür Derneği, Kaynak Kişiler: Nimet Şeker Nail Şeker.

sazdan sonra rast perdesi üzerine kurulu buselik dörütlüden oluşan ezgi teması ile son bulmuştur. Ezgide yeden perdesi ile karar perdesi arasında tam aralık ilişkisinin olması, ezginin nihavend seyrinde değil, rast ve düğâh perdelinde yapılan ve buselik dörütlü ve beşlilerden meydana geldiğini göstermektedir.

Mingi Tau yani Kafkas dağlarının en yüksekini betimleyen, milli duyguların coşkunlukla işlendiği Horayda adlı bu türküde 8/8'lik düyek usulü ve bu temaya uygun olan Buselik makamı dizisi kullanılmıştır. Bu kompozisyon, ezgiyi oluşturan motifler yani biçim itibarıyla marş formundadır.

HORAYDA

Hareketli Mingi Tau

Sen kök ge ce te mi yık sen U vak tav la nı ic hin de
 Sen cul dız la ga ca nas ha Kal gan la sen den a la şa
 Çın al ga sa na tan a ta Çın art da sen den kün ba ta

Mi ya la ki bik cil tı ray Ka na buz la rın üs tün de
 Ki yi min a ruc ca ra şa Ka lay se yir se te ma şa
 Sen ki yiz bürk nü a gar ta E te ğin cas hil ka par ta

Ho ray da ho ray da ray da ho ray da ray da ho ray da

SON

Ho ray da ho ray da ray da ho ray da ray da ho ray da

Mod Değişimi

Üs sün de bar dı ak to nun Sen kış da cay da ki ye se
 Kün a ruv çu vak tur sa da Tok da may da bo ra nın

Kün bo zu lur ga teb re se Bo ran e ter ge sü ye se
 Kış da cay da e rimey di Üs sün de ki buz la rın

Ho ray da ho ray da ray da ho ray da ray da ho ray da

Şekil 5. Horayda⁶⁰

Adı: Maryam

Tür: Şarkı; *Biçim:* A (a+s) B (b+s) (s= söylem); ; *Tonilete:* Minör (Makam dizisi karşılığı: Nihavend makamı dizisi); *Ritm* (Usûl): 4/4.

Açıklama: 1. ve 2. porte (A bölümü). 3. porte s (söylem) bölümünden oluşmaktadır. 4. ve 5. porte b cümlesi (B bölümü). 6. porte s (söylem) bölümünden oluşmaktadır. Makam seyri olarak tam anlamıyla nihavendi karşılaşmasa da eser rast perde üzerine kurulu buselik çeşnişiyle başlamıştır. Aynı diziden oluşan ezgisel hareketlerin 9. ölçüden itibaren düğâh perdesinde gerçekleştiği görülmektedir. Ezgi inici-çıkıcı özelliindedir. Bir oktav içerisinde seyreden eserde ardışık perdelerin yanı sıra çıkıcı küçük üçlü ve çıkıcı tam dörütlü aralıkları ile inici tam dörütlü aralığının kullanıldığı görülmektedir. Sevgi, övgü ve coşkunluk temalarının işlendiği bu ezgide icrâ yapısı itibarıyla bu temalara uygun olan 4/4'lik sofyan usulü ve buselik makamı dizisi kullanılmıştır.

⁶⁰ Derleme tarihi ve yeri: 17.09.2023/İzmir/Buca/Karaçay Türkleri Kültür Derneği, Kaynak Kişi: Mürsel Soysal.

MARYAM
(Karaçay - Malkar Türkleri)

♩ = 100

Tan a la sı çol pan cul duz Mar yam Mar yam Mar yam
Ol cul duz nu a lıp sal ga Mar yam Mar yam Mar yam

U zal dım da ca tal ma dım ne çik bo lur dün yam
Be rir e dım bel gi hal da ne çik bo lur dün yam

Hey hay kö zür cay ne çik bo lur dün yam

Hey hay kö zür cay ne çik bo lur dün yam

Mod değişimi

Ol bas hiç ha sen ca bış san Mar yam Mar yam Mar yam
Ayt ha nı ma sı yın ma dım Mar yam Mar yam Mar yam

Cul duz ta ba ör ler e dım ne çik bo lur dün yam
U mu tu mu ü leş me dın ne çik bo lur dün yam

Hey hay kö zür cay ne çik bo lur dün yam

Şekil 6. Maryam.⁶¹

Adı: Beddua⁶²

Tür: Şarkı; *Biçim:* A (a+b); *Makam:* Hicaz; *Usûl:* 4/4.

Açıklama: 1. satır a cümlesinden oluşmaktadır. 2. Satır b cümlesinden oluşmaktadır. Eserde acem, hüseyini ve neva perdelerinde kalışlar yapıldığı, sonrasında ise hicaz dörtlüsünün kullanılarak eserin düğah perdesinde bittiği görülmektedir. Makam seyri olarak hicaz ailesini oluşturan makamları (Hümayun, Hicaz, Uzzal, Zırgüleli Hicaz) tam anlamıyla karşılamamakla birlikte dik kürdi ve nim hicaz perdelerinin kullanımı ile düğah perdesinde hicaz çeşnisi meydana gelmiştir.

Sevdiğinin başkasıyla evlendiğini görünce çok üzülen bir kişiyi konu alan bu Karaçay türküsünde; hüznün temasına uygun olan 4/4'lik sofyan usulü ve hicaz makamı dizisi kullanılmış ve bu ezginin kısa cümleciklerden oluşması; hüznünden ağlayan, konuşmakta zorlanan bir kimseyi betimlemektedir.

⁶¹ Derleme tarihi ve yeri: 12.10.2023/İzmir/Buca/Karaçay Türkleri Kültür Derneği.

⁶² Url- 2 TRT Avaz (2017, 11 Nisan). Sevdiği Başkasıyla Evlenince Söylenmiş Karaçay Malkar.

Beddua

Adagio

Men kar ga may ma al gi ay ta ma Ca nun dün ya da ca a sın

5 E tin den dü kün et ke sek le ri Col la da it e a la sın

9 Men kar ga may ma al gi ay ta ma ca nin dün ya da tüb ol sun

13 E ki köz A na na a ta na cük ol sun

Şekil 7. Beddua⁶³

SONUÇ

Karaçay Türkleri, Kuzey Kafkasya’da yaşayan bir Türk topluluğudur. Bu topluluğun bir kısmı özellikle 19. yüzyılda vatanlarından Anadolu’nun farklı coğrafyalarına göç etmişlerdir. Göç edilen yerlerden biri de İzmir şehri olmuştur. İzmir, Türkiye’nin batısında bulunan bir şehirdir ve çeşitli kültürel etkileşimlerin birleştiği bir bölgede yer almaktadır. Karaçay Türkleri de kültürel etkileşimlerin birleştiği bu bölgeye kendi kültürlerini taşımışlardır. İzmir’de örgütlenen Karaçay Türkleri birbirleriyle kaynaşarak kültürel varlıklarını günümüze kadar devam ettirmişlerdir. Bu bağlamda müzikal kültürlerini de korumuşlardır.

Karaçay Türklerinin müzik repertuarında kendilerine özgü türküler bulunmaktadır. Bu türküler genellikle aşk, vatan sevgisi, doğa ve günlük yaşam konularını işlemektedir. Müzikal eserlerdeki temaların belirli bir çerçeveyi yansıtmaması, genellikle anavatanları olan Karaçay’ın coğrafi özellikler ile ilgilidir. Gerçekten birçok Karaçay türküsünün sözlerine bakıldığında bölgedeki çeşitli dağların isimleri görülecektir. Dolayısıyla Karaçay Türklerinin milli kimliklerinin inşasında ve devam ettirilmesinde müzik kültürlerinin son derece önemli olduğu tespit edilmiştir.

Karaçay Türklerinin müzikal ürünleri analiz edildiğinde ezgilerde kullanılan ritmik ve makamsal özelliklerin, hatta form ve motif yapılarının tema ile uyum içinde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda derlenen eserlerin büyük bir çoğunluğunun Nihavend makamı dizisinde, bir tanesinin ise Hicaz makamı dizisinde olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmada elde edilen sonuçlardan biri de İzmir’deki Karaçaylılar’ın küreselleşme sürecinde kültürel varlıklarını olabildiğince koruyabilmiş olmasıdır. Büyük kayıplara maruz kalmalarına, geniş alanlara sürülmelerine rağmen Karaçaylılar sürüldükleri yerlerde kendi varlıklarını ve kültürlerini korumada başarılı olmuşlardır. Bununla birlikte Karaçay halkı kültürünü kaybetmeden küreselleşmeyle birlikte hızla değişen dünyaya ayak uydurmaya da çalışmaktadır.

Karaçay Türkleri yaşam tarzlarını, müzik ve danslarını, gelenek ve kültürlerini korumak amacıyla nesilden nesile aktarmaya çalışmaktadırlar. Karaçay Türklerinin kültürü, toplumun kimliği ve benzersizliği üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. İzmir’de yaşayan Karaçay Türklerinin dans ve müzikleri bu topluluğun kültürel birikimiyle şekillenen önemli bir kültürel mirastır. Bu mirası yaşatmak ve gelecek nesillere aktarmak amacıyla düzenlenen festivaller, konserler ve etkinliklerde Karaçay Türklerinin dans ve müzikleri önemli bir yer tutmaktadır. Böylece İzmir’de yaşayan Karaçay Türklerinin kendi kültürel miraslarını koruyup yaşatırken Anadolu’nun kültürel mozaikine de katkıda buldukları söylenebilir. Bunun yanı sıra İzmir’de yaşayan Karaçay Türkleri kendi gelenek ve göreneklerini sürdürerek hem kendi topluluklarını güçlendirmekte hem de buldukları coğrafyalara kültürel çeşitlilik katmaktadır.

⁶³ Derleme tarihi ve yeri: 21.10.2023/Buca.

Araştırma doğrultusunda şu öneriler verilebilir: İzmir’de yaşayan Karaçay Türklerinin kültürlerini, müziklerini ve danslarını nesiller boyu devam ettirebilmek için düzenli etkinlikler, şenlikler, festivaller ve anma günleri düzenleyebilirler. Bu etkinliklerde kendi dillerinde söyledikleri türkülere eşlik edecek yerel danslarını sergileyebilirler. Mevcut etkinlikler içerik bakımından zenginleştirilebilir.

Bu etkinlikler içerisinde dil ve kültür üzerine yarışmalar düzenlenerek gençlerin ilgisi çekilerek gençlerde kökenlerini öğrenme isteği uyandırılabilir. Bunun yanı sıra gerek İzmir gerek Anadolu’da bulunan Karaçay-Malkar derneklerinde yerel türküleri, yerel danslar ve Karaçay diline ilişkin kurslar verilerek gençlerin öğrendiklerini gelecek nesillere taşımaları sağlanabilir. Ayrıca Karaçay Türklerinin gelenek ve görenekleri, kültürleri, müzikleri, dansları, göçleri, tarihi, dilleri hakkında akademik düzeyde araştırmalar artırılabilir. Gerek müzikolojik ve sosyolojik gerekse tarihsel ve edebî metotlar kullanılarak Karaçay Türklerinin gelenekselliğini korumuş özellikleri ortaya konulmalı, bunların Türk bilimine, sanatına ve medeniyetine katkısı çeşitli analizlerle tespit edilmeli, unutulma ve yozlaşma eğilimine maruz kalmış geleneksel karakteristiklerin önemi vurgulanarak bunlar canlı tutulmalı, korunmalıdır.

KAYNAKÇA

AÇIK, Tuncay, *Kafkaslar'dan Anadolu'ya Karaçay-Malkarlılar ve Göçleri (1853-1910)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa 2014.

ADİLOĞLU, Adilhan, “Karaçay-Malkar Türklerinin Etnik Oluşumunda Bulgar ve Sabir Hunlarının Rolü”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 24, 2007, ss. 7-30.

ADİLOĞLU, Adilhan, “Karaçay Türklerinin İslâm Dinini Kabulü”, *Electronic Turkish Studies*, C. 3, S. 2, 2008, ss. 12-32.

AKA, Assiye, “Kimliğe Teorik Yaklaşımlar”, *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 34, S. 1, 2010, ss. 17-24.

APPA, Adilhan, “Karaçay-Balkar Türkçesi Alfabeti ve Ses Bilgisi”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, C. 13, 2002, , ss. 143-154.

BAHAR, Hasan, “Kuzey Kafkasya ve Karaçay Türkleri”, *4. Uluslararası Türk Şöleni Türk Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, 2018, Güneş Vakfı Yayınları, ss. 239-264.

BALKAN, Vedat, *Karaçay-Malkar Türk Edebiyatından Kâzım Meçi'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserlerinden Örnekler*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Afyon 1997.

BARUTCU, Tuba, “Taş Plak Geleneğinde Türk Müziği Kadın Ses Sanatçılarının Müzikal Kimlik ve Müzikal Gelişimleri”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi*, C. 10, 2019, ss. 83-107.

BİLGİN AKSOY, Gökçen, “Sovyet Egemenliğinden Önceki Karaçay-Malkar Edebiyatı” *Tehlikedeki Diller Dergisi*, C. 11, S. 18, 2021, ss. 225-228.

BİLGİN, Nuri, *Kimlik İnşası*, Aşina Kitaplar Yay. İzmir 2007.

BOZ, Erdoğan ve GÜNAY AKTAŞ, Semra, “Diasporada Karaçay Türkçesinin Kullanımı Eskişehir Örneği”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, C. 5, S. 1, 2016 ss. 145-155.

ÇAPRAZ, Hayri, “Sovyetler Birliği Tarih Yazımında Karaçay-Malkarların Kökeni Konusu”, *MUTAD*, C. VI, S. 2, 2019, ss. 269-299.

GEDİK, Ali Cenk, *Popüler Müzikte Beğeni Farklılıkları: Bir fMRI Çalışması*, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İzmir 2007.

GÖKALP, Ziya, Milli Terbiye I”, Ziya Gökalp, Makaleler V, Rıza Kardaş (haz.), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.

GÜVENÇ, Bozkurt, *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984.

HAŞHAŞ, Sinan, *Geleneksel Türk Halk Müziğinde Yörelere Özgü Müzikal Kimlik Saptamaları*, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Malatya 2017.

<https://www.ktb.gov.tr/TR-96254/kultur.html>, 08.08.2023, sa.20:20.

KALAFAT, Yaşar, “Kuzey Kafkasya’da Halk İnançları” Kamatur.org, 2006, <https://kamatur.org/index.php/makaleler/kultur/22-kuzey-kafkasya-da-halk-inanclari> adresinden alındı.

KAPLAN, Ayten, “Türk Halk Müziği'nin Geleceğini Kültürel Yapı Belirleyebilir mi?” 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 2007, ss. 960-965.

KARATAŞ, Ömer, Karaçay, “Türklerinin Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçleri” *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 29, S. 2, 2014, ss. 525-538.

KHADZHIEVA, T. Из Истории Записи, Изучения И Публикации Карачаево-Балкарского Музыкального Фольклора Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, Cilt:9, Sayı:18 / 2016 (Temmuz - Aralık), ss. 307-312.

KHODARKOVSKY, Michael, “Hıristiyanlık, Aydınlanma ve Kolonyalizm: Rusya, Kuzey Kafkasya'da, 1550-1800”, çev. Furkan Özkan, *Kafkasya Çalışmaları Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 2, S. 4, 2017, ss. 101-140.

NALBANT, Mehmet Vefa, “Kıpçak Grubu Türk lehçelerinin Tasnifinde Yeni Bir Ölçüt: Ünlü Türemeleri”, *Türkbilig Dergisi*, S. 33, 2017, ss. 57-68.

NEVRUZ, Yılmaz, “Kafkaslarda Din Meselesi”, *Yeni Türkiye*, C. 3, S. 16, Ankara 1997, ss. 1962-1969.

PAŞAOĞLU, Sibel, “Müzikal Kimlik Oluşumu ve Kültürel Aidiyet Duygusu Gelişiminde Geleneksel Müzikler” *İzmir Ulusal Müzik Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, İzmir, 2010, ss. 170-176.

SATIŞ, İhsan, “Kırım Savaşı'ndan Sonra Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler ve Şanlıurfa Yöresine İskanlar”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. 7, S. 1, 2012, ss. 517-531.

SEİDEL, Stefan; HUDSON, Kenneth, *Müzik Eğitimi ve Kültürel Kimlik: Uluslararası İki Çalışma Raporu*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müze Eğitimi Anabilim Dalı Yayınları, Ankara 1999.

SİPOS, Janos; TAVKUL, Ufuk, *Karaçay-Malkar Halk Şarkıları: Macar Halk Müziğinin İzinde Kafkasya'ya Bir Seyahat*, Bengü Yayınları, Ankara 2018.

ŞAMANLANI, İbragim, *Koban Başında –Tarih Haparla, Çerkessk*, 1987, ss. 166-167.

Url- Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=m96Dh3L3DAw>, Erişim Tarihi: 04.08.2023, saat19.20.

TABAĞCI, Nurullah, *Kültürlerarası İletişim Sürecinde Alt Kültürde Kimliğin Oluşumu Türkiye'deki Karaçay Topluluğu Örneği*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya 2008.

TAŞAĞIL, Ahmet ve diğ., *Türk Dünyası Kültür Atlası*, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, İstanbul 2003, ss. 199-212.

TAVKUL, Ufuk, “Karaçay-Malkar Dili ve Edebiyatı”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. XX, 2002, ss. 565-577.

TAVKUL, Ufuk “Tarihi ve Etnik Açısından Karaçay-Malkar Türklerinin Kökeni”, *Yeni Türkiye*, 2015, vol.21, no.80, s.,485-496.

TAVKUL, Ufuk, *Karaçay Malkar Toplumunda Sosyal Yapı ve Değişme*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1991.

TAVKUL, Ufuk, *Karaçay-Malkar Soyo-Kültürel Yapısının Etnik Kökenleri ve Kültürleşme*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1996.

TÜRKOĞLU, İsmail, “Karaçay-Balkarlar”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001, ss.380-381.

Url-1 <https://bashuyuk.wordpress.com/karacay-koyleri-2/> Erişim Tarihi: 06.08.2023, sa.21.45.

Url-2 TRT Avaz (2017, 11 Nisan). Sevdiği Başkasıyla Evlenince Söylenmiş Karaçay Malkar.

Url-3

https://karachai.ucoz.ru/publ/m/obshhie_1/skazaniya_o_nartskikh_bogatyryakh_u_tatar_gorcevpjatigorskogo_okruga_terskoj_oblasti/28-1-0-1677

VURAL Timur, “Türk Dünyası Halk Çalgıları Orkestraları”, 9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Müzik Oyun ve Eğlence, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Çalışmaları, Ankara 2019, ss. 293-309.

YAVUZ, Metin, *Karaçay Türkçesi (Gramer, Metin, Sözlük)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1994.

GTTAD

Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>